

ÇOCUK EĞİTİMİNDE ÖDÜL ve ÖVGÜ

Anne-babaların çocuklarını eğitirken, onlara yeni davranış kazandırırken ve de istediklerini yaptırırken kullandıkları yöntemlerden biri de ödüldür. Ödül her ne kadar cezadan daha masum gibi görünse de, doğru kullanılmadığında en az ceza kadar çocuklara zarar verebilmektedir. Bu nedenle her ebeveyn ve eğitimci, çocukların davranışlarına yön verirken ödül ve övgünün nasıl kullanılacağını öğrenmek durumundadır.

Ödül Neden Zarar Verir?

Öncelikle sürekli ödül alan çocuklar zaman içerisinde ödüle o kadar çok alışır ki, ödül alamadıklarında kendilerini kötü hissederler. Ödül onlar için hayatın vazgeçilmezi olur. Bir nevi çocukta ödüle karşı bağımlılık, ödüksüzlüğe karşı ise tahammülsüzlük gelişir. Ödüle alışan bir çocuk bu ödülleri devam ettirebilmek için zamanla kural dışı yollara bile başvurabilir. Sınavda kopya çekebilir, yapmadıklarını yapmış gibi anlatabilir. Bu çocuklar, gelecek hayatlarında sürekli onaylanma ihtiyacı hissedebilirler.

İkinci olarak ödül, çocuğu olumlu davranışa değil, ödülün kendine yöneltir. Çocuk herhangi bir davranışı, yapılması iyi ve doğru olduğu için değil ödül için yapar. Yani ödül, iyi davranışın kendisini ikinci plana atar. Kitap okuduğunda, kendisine ödül verileceği söylenen çocuğun ilgisi ödülde olur, kitap okumak ise ödüle ulaşmak için bir araç olur ve ikinci planda kalır. Bu şekilde çocuğun kitap okumaya karşı iç motivasyonu da söndürülmüş olur ve kitap sadece dış motivasyonla okunacak bir nesne haline alır.

Bazen ödül, problemlerin gerçek nedenleri ile yüzleşmeyi de güçleştirir. Kardeşine şiddet uygulayan bir çocuğa, “Eğer şiddet uygulamazsan sana ödül vereceğiz.” dendiğinde çocuk, kardeşine vurmaz ama “Bu çocuk kardeşini neden dövüyor?” sorusunun cevabı da bulunmaz. Yani ödül, sorunların gerçek nedenlerini örtücü bir faktör olabilir.

Övgü/ödülün diğer zararı ise çocukların gelişmesi için gerekli olan risk alma olasılığını düşürmesidir. Dweck ve arkadaşları bir araştırmada dört yüzden fazla beşinci sınıf öğrencilerine akademik bir test yapmışlardır. Sınavdan aynı sonucu alan öğrencilerin yarısı çabasından dolayı övülmüş ve onlara “Çok çalışmış olmalısın”, diğer yarısı ise zekasından dolayı övülmüş ve onlara “Çok zeki olmalısın” denmiştir. Sonrasında bu iki gruba kolay ya da zor yeni bir testten hangisine girmek isteyecekleri sorulmuştur. “Çok zekisin” denilen çocukların çoğu kolay testi seçmiş, “Çok çalışmış olmalısın” denilen çocukların % 90’ı ise zor testi seçmiştir. Yani “Zekisin” diye övülen çocuklar, övgüyü kaybetmemek adına yeni riskler almaktan kaçınmışlardır.

Ödülün/Övgünün Doğru Kullanımı Nasıldır?

Övgü/ödül doğru kullanılmadığında çocuğa yukarıda bahsedilen zararları vermektedir. Bu nedenle övgü/ödül doğru ve yerinde kullanılmalıdır. Ödül/övgünün doğru kullanımı şöyledir:

İlk olarak ödül/övgü davranıştan önce söylenmemeli, davranıştan sonra verilmelidir. Bir çocuğa “Dişlerini fırçalarsan sana şunu veririm.” demek doğru değildir. Çünkü bu şekilde ödül önceden beyan edilmiş olur ve çocuğa zarar verir. Bunun yerine çocuğun dişlerini fırçaladığı anlar yakalanıp sonrasında ödüllendirildiğinde bu ödül motive edici olur. Aynı şekilde çocuğun kardeşi ile iyi geçindiği anlar yakalanıp ara ara takdir edilirse bu ödül çocuğu motive eder. Ancak “Kardeşinle iyi geçinirsen yarın parka gideceğiz.” denildiğinde bu ödül zarar verici olacaktır.

İkincisi, davranıştan sonra verilen ödül, her doğru davranıştan sonra verilmemelidir. Örneğin her diş fırçalamanın ardından küçük sürprizler vermek doğru değildir. Bazı diş fırçalama sonralarında, rastgele bir seçim yaparak ödüllendirmek daha doğrudur. Çocuğun kardeşi ile iyi geçindiği tüm anlar değil, bazı anlar rastgele ödüllendirilmelidir.

Üçüncüsü, övgü genelde çocuğun kişiliğine değil performansına yönlendirilmelidir. “Harikasın, çok iyisin, zekisin” demek yerine “Bu resim harika olmuş”, “Odanı çok iyi toplamışsın”, “Bu davranışın çok zekicedi” demek arasında fark vardır. İlk cümleler çocuğun kişiliğine vurgu yaparken ikinci cümleler yaptığı işe, çabasına vurgu yapmaktadır. Yoğun şekilde kişiliğe yapılan övgüler narsizme kadar gidebilmektedir. Bu nedenle çocuğun kişiliğini övmek yerine çabasını övmek gerekir.

Çocuk yaptığı bir çalışmayı değerlendirmeniz için size getirdiğinde, kendi övgünüzü sunmadan önce, çocuğun düşüncesini almak daha doğrudur. “Anne-baba, resmim nasıl olmuş?” diyen çocuğunuza “Çok güzel olmuş” demeden önce “Sen bu konuda ne düşünüyorsun?” diyerek çocuğun içsel süreçlerini harekete geçirmek faydalıdır. Çocuğun kendi düşüncesi alındıktan sonra, ebeveynler kendi fikirlerini söyleyebilirler.

Yine resim örneğinden devam edecek olursak, övgüyü genel olarak değil de detaylandırılmış yapmak çocuğun övülen alandaki becerilerini geliştirir. “Anne-baba, resmim nasıl olmuş?” diyen çocuğunuza “Çok güzel olmuş.” demek yerine “Burada renkleri çok iyi kullanmışsın.” Ya da “Simetri, tonlama, kağıt kullanımın çok başarılı.” gibi detayı övgüler vermek çocukların neyi daha güzel yaptıklarını fark etmelerini ve geliştirmelerini sağlayacaktır.

Özetle, ödül/övgü çocuk eğitiminde kullanılan bir yöntemdir ama doğru kullanılmadığında ya da çok sık kullanıldığında çocuklara zarar verebilmektedir. Aileler ve eğitimciler ödül/övgüyü bilinçli şekilde kullandıklarında, çocuklarda olumlu davranış değişiklikleri görmek daha kolay olacaktır.

Kaynaklar

- Bolat, Ö. (2009, 1 Ekim). Övgü/ödül alan çocuklar neden başarısız oluyor? www.hurriyet.com.tr
- Lehrer, J. (2013). *Karar Anı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Mueller, C. M., & Dweck, C. S. (1998). Praise for intelligence can undermine children's motivation and performance. *Journal of personality and social psychology*, 75(1), 33.